

MITEN ABITURIENNTTI VIITTAISI YLIOPPILASAINEESSA?

Neljän vuoden ajan on toisena ylioppilasaineena ollut niin sanottu aineistopohjainen kirjoitustehtävä, jossa abiturienttien on pitänyt laatia oma teksti annettujen pohjatekstien avulla. Aineistona voi olla erilaisia lehtitekstejä — esim. artikkeleita, uutisia, kolumneja —, katkelmia tieto- tai kaunokirjoista, novelleja, runoja ja taulukoita. Tehtävänannon mukaan tekstiä tulee esimerkiksi analysoida, pohtia, arvioida tai ottaa kantaa siihen. Tehtävänanto siis määrää, minkätyyppinen teksti abiturientin tulisi tuottaa; aineen tekstilaji ei useinkaan silti ole selvä. Asetelma on hiukan keinotekoinen: oppilaan päätavoitteena on laatia kirjoitus, jossa hän käyttää annettua aineistoa hyväkseen. Tätä ongelmaa ovat käsitelleet aiemmin mm. Karvonen ja Koskela (1995: 41–42).

Tartun oheisena vain yhteen, lähinnä tekniseen, ongelmaan, joka on tuottanut päänvaivaa opettaessani ensimmäistä vuotta aineistopohjaista kirjoittamista: miten opettaa viittaustekniikkaa oppilaille, kun ei ole olemassakaan mitään selkeitä normeja, kuinka toisen tekstiin tulisi viitata. Pulmia aiheuttaa se, ettei aineen tekstilaji ole selkeä: mielipideteksti vaatii ehkä toisenlaisia viittausta kuin essee, vai vaatiiko? Toinen kysymys sitten on, mikä on esimerkiksi essee ja mikä artikkeli (vrt. Karvonen ja Koskela 1995: 42).

Koulumme oppilaat yrittivät opettajiensa välityksellä kysellä viime lukuvuoden aikana suoraan ylioppilastutkintolautakunnan sensoreilta aineistopohjaiseen kirjoittamiseen liittyviä kysymyksiä, joissa ihme-

teltiin muun muassa, miten ilmaistaan lähteen julkaisuaika ja milloin sulkeita ei pidä käyttää viittauksissa. Sensorit eivät voi kuuleman mukaan antaa mitään yleisiä ohjeita. Kuitenkin he odottavat oppilailta ja opettajilta normien mukaista kirjoittamista ja opettamista, mikä on tullut eksplisiitisti esiin ylioppilasainekokoelmien kirjoituksissa. Myöskään kielitoimisto ei anna normeja viittaukseen. Entäpä oppikirjat? Niissäkin ohjeet ovat osin riittämättömiä, ja ne vaihtelevat oppikirjasta toiseen. Opiskelun aikana en ole oppinut kuin tieteellisen tarkan viittaustavan, joka ei siis käy melko vapaamuotoisessa ylioppilasaineessa. Kuka voi ja saa antaa selkeitä normeja?

Lukemalla sensorien kirjoittamia ylioppilasainekokoelmien kirjoituksia ja oppikirjojen tekstejä voi ohjeita kuitenkin löytää. Vaikeimmin tulkittavia ovat suositukset, jotka liittyvät viittausten tarkkuuteen. Lähdetiedot eivät saisi olla liian täsmällisiä (ks. esim. Sinko 1992: 51). Erityisesti on varoiteltu mainitsemasta pohjatekstin julkaisuaikaa ylenpalttisen orjallisesti. Singon mukaan (1993: 40) esimerkiksi runon julkaisuvuosi mainitaan esseetyyppisissä teksteissä vain erikoistapauksissa. Milloin vuosiluvun mainitseminen suoranaisesti haittaa tekstiä? Eikö julkaisuaikojen ilmoittaminen anna lukijalle aina tietyn tulkintakehyksen, aivan kuin teoksen nimen maininta? Sen sijaan tarkka ilmestymisaika tulisi annettujen ohjeiden mukaan ilmoittaa silloin kun se on tärkeää (vrt. Sinko 1992: 52) tai »esimerkiksi silloin kun lähde on niin vanha tai uusi, että sen tietäminen vaikuttaa lukijoi-

den suhtautumistapaan» (Kirstinä, Panhelainen ja Vähäpassi 1994: 196). Kauppinen, Mikkola ja Valkonen (1993: 27) kehottavat mainitsemaan autosemanttisessa viittauksessa muun muassa julkaisupaikan ja »mahdollisesti» -ajan. Ohjeet ovat liian väljiä. Eikö esimerkiksi kirjoituksessa, jossa otetaan kantaa pohjatekstin laatijan ajatuksiin, olisi korrektia merkitä lähdetiedot niin tarkasti, että lukija voi saada käsiinsä alkuperäisen tekstin, vaikkei tämä olisikaan tuore?

Ei ole myöskään selkeitä ohjeita siitä, miten tarkasti pohjatekstin kirjoittaja on mainittava. Esimerkiksi Kirstinän ym. (1994: 196) mukaan toimittajan nimeä ei tarvitse mainita, jos lehtiteksti perustuu vaikkapa jonkun tutkijan ajatusten esittelyyn eikä toimittaja itse kommentoi puheena olevaa aihetta. Muun muassa kriittisen lingvistiikan metodien avulla on voitu havaita, ettei neutraaleja tekstejä ole olemassakaan. Mielestäni oppilaiden on tärkeää oppia huomaamaan, että puolueettomalta tuntuvassa uutisessakin on aina kyse jonkun yksilön, tässä tapauksessa toimittajan, tulkinnasta. Tällä saattaa olla syytä korostaa jotakin näkökulmaa enemmän kuin olisi tarpeen. Lisäksi valitettavan usein esimerkiksi tutkimuksia raportoidaan niin televisiossa kuin suurimmissa lehdissäkin lähes kritiikittä.

Karvonen (1994) puolestaan jättää melko avoimeksi, milloin pohjatekstin kirjoittaja on syytä mainita, milloin ei. Häkellyttävää on se, että hänen mielestään saattaisi olla käypää viitata esimerkiksi lääketieteelliseen artikkelin kirjoittajaan niinkin yleisesti kuin »lääketiede» tai »lääkärit», jos kyseessä on lääketieteessä yleisesti tiedetty asia. Miten oppilaat voivat tietää, mikä on kirjoittajan omaa, mikä yleisesti hyväksyttyä tietoa? Myös käsitystä siitä, että tietosanakirjateksti olisi kenen tahansa hallitsemaa tietoa eikä siihen täten tarvitsisi vii-

tata lainkaan (Sinko 1993: 39; Kirstinä ym. 1994: 195), en ole valmis sellaisenaan nilemään.

Viittausten liiallinen tarkkuus johtuu käsittääkseni usein siitä, ettei oppilas kykene valitsemaan relevantteja lähdetietoja. Seuraavaan Singon (1992: 51) mainitsemaan esimerkkiviittaukseen on upotettu kaikki aineistovihkossa annettu tieto: » – – Lastensuojelun keskusliiton Taloustutkimus OY:llä teettämän Aamulehdessä 2.10.1991 julkaistun tutkimuksen tuloksen mukaan – – .» Mitä tästä viittauksesta voi sitten jättää pois, jotta se sopisi esseistiseen tekstiin? Onko tutkimuksen teettäjä tärkeämpi kuin sen tekijä? Jos viittaisi vain »erääseen tutkimukseen», ei lukijalle jäisi mahdollisuutta arvioida tutkimuksen luotettavuutta. Ehkäpä aidossa tilanteessa, jolloin kirjoittaja on siis itse lukenut kyseisen lehtitekstin, hän viittaisikin nimenomaan toisijaiseen lähteeseen: »Muutama vuosi sitten Aamulehdessä esitellyn tutkimuksen mukaan – – ».

Kömpelyyttä aiheuttaa myös kaiketi lähinnä suullisena perimänä levinnyt normi, ettei ylioppilasaineessa tulisi käyttää sulkeitä. Esimerkiksi lehtitekstien julkaisupaikan ja -ajan maininta sulkeissa lyhentäisi liian mutkikkaita viittauksia. Samoin novellin tai runon julkaisuvuosi olisi näppärää sijoittaa sulkeiden sisään. Sulkujen käyttöön kaivataisiin selkeitä suosituksia.

Julkisten normien puuttuminen ja haamunormien vallitseminen aiheuttavat epävarmuutta sekä opettajissa että oppilaissa. Viittaustekniikan viljeleminen tekee turvattomaksi sen, joka on tottunut sijoittamaan yleiskielisessä tekstissä jokaikisen pilkun tarkan ohjeen mukaan. Toisaalta: pitäisikö tähän turvattomuuteen tottua laajemminkin, esimerkiksi juuri välimerkkien käytössä?

MAARIT NOPSANEN

Soittajantie 3 Ä 165, 00420 Helsinki

▷

LÄHTEET

- KARVONEN, PIRJO 1994: Sata tapaa käyttää tekstiä. – Anita Julin, Lasse Kemppainen & Pertti Tiensuu (toim.), Ylioppilasaineita 1994 s. 32–41. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Äidinkielen opettajain liitto, Helsinki.
- KARVONEN, PIRJO – KOSKELA, LASSE 1995: Mitä todella tapahtui? Kevään 1995 äidinkielen kokeen tavoitteita. – Anita Julin, Tellervo Luukkonen & Pertti Tiensuu (toim.), Ylioppilasaineita 1995 s. 31–42. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Äidinkielen opettajain liitto, Helsinki.
- KAUPPINEN, ANNELI – MIKKOLA, ANNE-MARIA – VALKONEN, KAIJA 1993: Äidinkieli. Kurssivihko Abi I. WSOY, Porvoo.
- KIRSTINÄ, LEENA – PANHELAINEN, IRMELI – VÄHÄPASSI, ANNELI 1994: Kieli ja kirjallisuus II. Kirjayhtymä Oy, Helsinki.
- SINKO, PIRJO 1992: Yleisarviointia ensimmäisestä aineistokokeesta. – Anita Julin, Kaija Parko, Pirkko Tiuraniemi & Sakari Viinamäki (toim.), Ylioppilasaineita 1992 s. 46–53. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Äidinkielen opettajain liitto, Helsinki.
- 1993: Dialogia abien kanssa aineistopohjaisista tehtävistä. – Anita Julin, Pertti Tiensuu & Pirkko Tiuraniemi (toim.), Ylioppilasaineita 1993 s. 32–41. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Äidinkielen opettajain liitto, Helsinki.